

• NAŠI ZAPISKI •



SOCIALNA REVIVA



Izhajajo enkrat na mesec. — Naročnina za vse leto K 2:80, za pol ali četrta leta razmerno.

Posamični zvezki 24 h.

Rokopise in naročnino sprejema uredništvo in upravnništvo »Naši zapiski« v Ljubljani.

Leto I.

Ljubljana, meseca junija 1903.

Štev. 12.

Le naprej, brez strahu . . . !

Cenjeni naročniki in čitatelji! „Naši zapiski“ dovršujejo s tem zvezkom svoj prvi letnik. Dvanajst takih-le zvezkov so prejeli cenjeni naročniki in čitatelji. Drobni so sicer, ali naše cenjeno so-trudništvo, ki se je med letom primerno pomnožilo, pomagalo je uredništvu nagromaditi vanje mnogo tvarine.

Ob rojstvu te socialne revije so ji ustanovitelji očrtali delokrog. Rekli so: socialna revija bodi izključno znanstvena revija, ki se oziraj na važnejše dogodke v socialnem boju, bodisi v gospodarstvu, v politiki, v literaturi. Tega načrta ni bilo mogoče izvesti popolnoma, ker se je bilo treba ozirati na dogodke, ki sicer niso eminentne važnosti, ki pa vendar odločujejo v javnosti.

Ali smo storili svojo dolžnost?

Cenjeni prijatelji! Na vprašanje ne bomo odgovarjali. „Naši zapiski“ se razširjajo; to nam je za sedaj najboljši odgovor. Dobili smo pač od naročnikov nekaj želja, ki pa soglašajo v tem, da so Zapiski premalo poljudni. Tem željam smo že sproti v sedanjem letniku ustregli. Literature, ki bi se pečala s socialnim vprašanjem, mi še nimamo. Treba je orati ledino. Terminologija in jasne a kratke definicije delajo tukaj vsakemu pisatelju preglavico, ker se je jako težko izražati tako, da bi ga razumelo splošno čitateljstvo. V člankih je treba navajati razne probleme in besede tujke; to pa vse otežkoči snov, o kateri se razpravlja.

Vsled tega spremene „Naši zapiski“ nekoliko svoj program z novim letnikom. Članki prinašali bodo na prvem mestu kak važnejši dogodek; drugi pa se bodo pečali z različnimi predmeti tako po-

drobno in temeljito, da bodo tudi tisti čitatelji, ki niso imeli prilike se pečati s socialno vedo, lahko zajeli iz „Naših zapiskov“ marsikako temeljito pojasnilo.

Nehali torej še ne bomo z „Našimi zapiski“. Naše delo še ni dovršeno; še čutimo moči v sebi. Položili smo s tem letnikom temelj svojemu delu in v drugem letniku ga nadaljujemo.

Med drugim izbranim gradivom imamo za novi letnik „Monolog sv. Petra“ (Machar) in daljši polemičen članek o sociologiji gosp. dr. Kreka; Macharjev listek pričnemo v prvem zvezku.

Drugi letnik prične izhajati meseca oktobra. Izhajal bode v tej obliki kakor doslej, a na večjem papirju. Naročnina ostane ista kakor doslej. Naročila naj se pošiljajo na upravništvo „Naših zapiskov“, Ljubljana, Radeckega cesta št. 22.

Zahvaljamo še na tem mestu najiskrenejše vse one prijatelje, ki so podpirali list ali duševno ali materialno in se jim najtopleje priporočamo.

V Ljubljani, dne 22. avgusta 1903.

Uredništvo.

Upravništvo.

J. P.

O volitvah v nemški državni zbor.

Velikanski uspehi, ki jih je dosegla nemška socialna demokratična stranka pri zadnjih državnozborskih volitvah, so šli raznim meščanskim strankam do živega. Kdo bi mislil pred toliko in toliko leti, da bodo ti izdajalci domovine, zatajevalci vsake avtoritete po „božji milosti“, ti ničvredneži, ki so v sramoto velikemu in mogočnemu nemškemu narodu, dosegli take uspehe? Kolikokrat so nemškemu proletariatu poklicane in nepoklicane osebe nasvetovale, da se naj otrese domačega prahu, zakaj na Nemškem ni zanj prostora in njega stremljenje se tu nikdar ne uresniči. Kdo bi bil še pred kratkim verjel, da ima „brezdomovinska socialna demokracija“, ki jo vladajoči sloji sramoté in črte, nad tretjino nemškega naroda v svojem taboru? Toda skromni nemški delavec je pokazal, da je sposoben za veliko nalogo, ki mu je po razvoju usojena. On, ki dela ves dan v znoju, je spopolnjeval svoje znanje v svojem prostem času. Odloživši orodje

je segal po časopisu, po knjigi, ali je obiskaval shode, predavanja i. t. d. Tako je postajal bolj in bolj samostojen, tako se je pripravljaj na boj proti raznim izkoriščevalcem, in zdaj ga ne straši boj. Navdušen je pripravljen kreniti na pot, ki ga privede gotovo do moči, do zmage.

Skoraj vse nasprotne stranke so ob tej zmagi v svojih glasilih vzdignile krik, in glasno kriče po vladni pomoči in nestrpnost priča-kujejo, da se prikaže ona „železna roka“, ki zopet potisne silno socialno demokracijo nazaj, kateri se morebiti še celo posreči popolnoma uničiti njeno moč in jo zatreti. Prazne nade! Razvoj se ne dá ustaviti.

O teh volitvah objavlja znani marksist Karl Kautsky v tedniku „Die Neue Zeit“ jako zanimiv članek. V tem spisu jasno riše pisatelj položaj, v katerega je spravil izid volitve nemško socialno demokracijo. Vlada bo morala sedaj misliti, kako bi postopala z njo: morala se bo ali pogajati z njo ali ji odvzeti vpliv in moč. Da bi jo vlada poizkusila omamiti z ugodnimi ponudbami, kakor sta to storili vladi v Italiji in na Francoskem, in jo tako oslabiti, ni verjetno. Tudi se ji ne bo posrečilo, da napravi razkol in da loči od socialne demokracije večji ali celo velik del delavstva, kakor n. pr. na Angleškem strokovno združeno delavstvo. Za take eksperimente ni na Nemškem ugodnih tal, ker si je delavstvo v mnogoletnem razrednem boju utrdilo svoje prepričanje. Tudi ni pričakovati, da bi kapitalisti poizkusili razorožiti nasprotnika s koncesijami, kakor so to storili močni angleški in ameriški kapitalisti. In kolikor bolj postaja vlada odvisna od neobzirnih kapitalistov, toliko bolj se poraja nagnenje, delavsko gibanje omejiti in zatreti s silo. Vsa pretéklost vladajočih krogov na Nemškem govori za politiko sile.

Znano je, da tam, kjer je meščanstvo slabo in veleposestvo močno, vzdržuje državo vojaštvo in uradništvo, in od njiju ni-le odvisna moč, temveč sploh obstoj države. In čimbolj se pomikamo proti vzhodu, tembolj tvarjata ta dva sloja državi edino podlogo. Od njiju pa vlada v resnici vojaštvo, ali sicer častništvo.

V veleposestvu že po naravi tiči nagnenje do sile, in to nagnenje se najbolj izraža v častništvu, katerega poklic je že itak, da samo s silo zatira vsak upor proti državni avtoriteti. Na Nemškem narašča bolj in bolj tudi politični vpliv častništva na meščanstvo, ker meščanstvo vedno bolj misli tako, kakor misli častništvo. Nemško častništvo se ne privadi misliti meščansko kakor misli častništvo na Angleškem ali v Ameriki.

Pisatelj trdi nadalje, da čeprav ima še sedanja reakcija voljo, vendar nima moči, da bi zatirala proletariat, delavstvo. Zakaj današnja reakcija ni ona od leta 1848. Takrat je sledila na poraz upornih, revolucionarnih slojev; danes narašča reakcija, narašča pa tudi uporna masa. Takrat je črpila svojo moč iz ljudstva, katero se je popolnoma vdalo vladi; danes pa ljudstvo sovraži vladajoče sloje. Takrat je bil njen nositelj močna vlada, in to je podpirala sicer ne mnogoštevilna, a združena in bojaželjna plemenitaška kasta; danes so stranke bolj nazadnjaške kakor vlada. In te stranke se niso porajale samo v enem razredu (Klasse), temveč v več razredih. Vsak razred pa zastopa svoje interese in se tudi bojuje drugače. In ker je to, ni mogoče združiti te stranke tako, da bi bilo njih postopanje v določni smeri odločno. Kako se naj tudi mali obrtnik zanima za visoko colnino na živila, zanima za vojaštvo, za mornarico. To vse le provzroča, da mora plačati čim večji davek.

Kautsky pravi tudi, da kolikor pojema liberalizem, za toliko bolj potrebna postaja državi socialna demokracija. Socialna demokracija je danes na Nemškem edina moderna stranka, na katero vlada lahko računi, kadar hoče v interesu državne celokupnosti uresničiti moderne zahteve.

Liberalizem je mrtev, in samo močna socialna demokracija jamči, da se obvaruje nemški narod obupnih eksperimentov, da se ustreže najnujnejšim potrebam, ki jih poraja gospodarski in kulturni razvoj.

V moderni centralizirani državi vlada danes v resnici uradništvo. To seveda lažje spozna kakor pa kak drug sloj, kaj je državi potrebno. In uradništvo tudi spozna potrebnost socialne demokracije za državno celokupnost, toda priznati tega ne sme, ker socialna demokracija ni vladajoča stranka.

Mnenje nekaterih nasprotniških listov, da postane socialna demokracija sedaj, ko je dosegla toliko zastopnikov, vladna stranka, stranka, ki bi morala v državnem interesu podpirati vlado, Kautsky prav duhovito ovrže tako-le:

Kakor pa pri današnjih okoliščinah uradništvo ne more biti socialistično, tako malo more postati socialna demokracija vladna stranka. Ves vladni mehanizem služi v zatiranje in izkoriščanje ljudstva, socialna demokracija pa ima kot zastopnica proletariata nalogo braniti ljudstvo pred vsakim izkoriščanjem. Kot ljudsko stranko socialne demokracije ne premaga nobena moč, postane pa v vsakem oziru nepotrebna in bolehnna kot vladna stranka.

Da bi se uvedle velike ekonomične in politične preuredbe, ne pripušča današnji položaj, da bi proletariat ostal trajno brezpraven ali pa zatiran, pa tudi ni mogoče. Vendar se to lahko prej prigodi nego ono; toda tem prej je pričakovati, da socialna demokracija sijajno zmaga. In v tem, pravi Kautsky, leži svetovno zgodovinski pomen 16. junija 1903. l. Do 20. februarja 1890. l. se je socialna demokracija bojevala za svoj obstanek in svoje priznanje kot stranka, od tedaj pa se bojuje za moč. To je najtežji del boja in ne bo kmalo končan. Zahteval bo še mnogo žrtev, prinesel bo majhne poraze, toda končati se mora, da si pridobi proletariat moč, zakaj on je življenski živelj in bodočnost naroda.

Zanimal bo gotovo vse naše čitatelje pregled o razvitku socialne demokratične stranke na Nemškem in naraščanju števila njih zastopnikov v državnem zboru. Števila kaj jasno govorijo, da stranka sicer počasi, toda neprenehoma napreduje, da se socialistički duh bolj in bolj širi ne samo v delavstvu, temveč tudi v ljudstvu, da, pridobiva tudi inteligenco za našo sveto stvar.

Leto	Glasovi	Število poslancev
1871	124.655	—
1874	351.952	—
1877	493.288	12
1878	437.158	9
1881	311.061	12
1884	549.990	—
1887	703.128	—
1890	1.427.298	40
1893	1.786.738	60
1898	2.130.662	58
1903	3.000.000	81

Pavel Mihalek:

O Karlu Marksu in njegovih delih.

(Konec.)

Marks je zidal svoja gospodarska načela na materialistiško maddroslovje. Docela je revolucioniral narodno gospodarsko vedo in potisnil vladajoče Smithovo liberalno gospodarstvo v ozadje.

Vse gospodarsko življenje sveta se zrcali v menjavanju stvari. Določitev vrednosti menjavanih stvari je torej v gospo-

darstvu velike važnosti. Vrednost pa je dvojna: rabna in menjalna. Rabna vrednost, pravi Marks, je koristnost ali sposobnost kake stvari za osebno rabo človekovo. Menjalna vrednost pa se javlja v sposobnosti stvari za menjavo napram drugi.

A potrebuje čevlje, ki jih izdeluje B. Ta B pa zopet rabi klobuk, ki jih pa izdeluje A. Oba sta torej primorana svoje izdelke zamenjati s stvarmi, ki imajo za nju rabno vrednost. V našem primeru predstavlja B-jev klobuk, ki ga je izdelal A, zanj rabno vrednost, in obratno imajo čevlji B-jevi menjalno vrednost. Sedaj je izvedeti, koliko so čevlji več vredni od klobuka. Kako je ceniti ta dva proizvoda? Marks odgovarja: Po času, ki se je porabil, da se je izdelal proizvod (čevlji, klobuk i. t. d.). Ona stvar, za katero smo porabili več časa, da smo jo dodelali, je torej tudi več vredna. Iz tega pa izhaja še nekaj drugega! Če se ta proizvod ceni po času, ki je bil potreben za delo, da se je izvršilo, je torej tisti, ki je izvršil, tudi lastnik svojega izdelka. Delavec je torej edini lastnik tega, kar izdela. Nasprotno pa lahko vidimo vsak hip, da delavec danes ni lastnik svojega izdelka, temveč podjetnik, tvorničar, kapitalist. To prihaja odtod, ker so proizvodjalna sredstva (orodje, kapital, mašine) v zasebni lasti. Delavec ima svojo delavno moč, kapitalist pa proizvodjalna sredstva. Skleneta pogodbo. Delavec dela, kapitalist pa dá proizvodjalna sredstva in plača delavcu mezdo. Visokost mezde (plače) se ravna po tem, koliko delavne moči (delavcev) se ponuja v delo. Če jih je preveč, je plača nizka, če jih primanjkuje, pa je višja.

Delavec, ki dela za pogojeno mezdo, mora napraviti gotovo vrednost v določenem času. Mezda je pa manjša, kakor napravljena vrednost. Delo, ki ga torej napravi delavec n. pr. na dan, kapitalist, podjetnik razdeli: en del oddá delavcu, ta tvori delavčevo mezdo, drugi del pa vzame kapitalist zase, za pokritje stroškov, obrabo orodja i. t. d. Ta del vsakdanjega dela delavčevega imenuje Marks nadvrednost (Mehrwert) in od te nadvrednosti se podjetnik, kapitalist, tvorničar bogati — na škodo delavčevo. Vse to pa omogočuje zasebna last, kar smo že povedali.

To je temelj virov, po katerih se kapital množi, ali kakor ljudstvo pravi: „Denar sam rase!“

Samo ob sebi je umevno, da ima kapitalist tem več dobička, čim več ima delavcev, zakaj od vsakega ima dobiček (nadvrednost). S tem, če kapitalist število svojih delavcev pomnoži, pomnoži tudi nadvrednost — dobiček. Nadalje zviša kapitalist delavni čas, ne

pa tudi mezde, in tako zopet pomnoži dohodke, ki jih ima po delavcih; nakupi nove in boljše stroje, ki v krajšem času dovrše več dela. Seveda sedaj ne potrebuje več toliko delavcev, in zato jih odpušča.

Vsled tega se množi in raste konstantni kapital (stoječi kapital), ki je naložen v proizvodnih sredstvih, strojih, tvornicah, nasprotno pa pada izpreminjajoči kapital (tekoči kapital), ki je naložen v delavni moči (mezdah i. t. d.). Kolikor bolj se razvija tehnika in se zboljša orodje, toliko bolj pada izpreminjajoči kapital, ker je potrebnih delavcev čimdalje manj, nasprotno pa raste konstantni kapital, ker je za povišanje dobička treba vedno več in boljših strojev. Tako postajajo stroji v prokletstvo ljudstva, vkljub temu, da so namenjeni človeškemu blagostanju sploh.

Boj med delom in kapitalom se zreali v boju za „nadvrednost“. Delavec hoče to nadvrednost zmanjšati, kapitalist pa zvišati. Boj za skrajšanje delavnega časa, za boljšo mezdo i. t. d., je boj za „nadvrednost“.

Kapitalist pa pobija tudi druge kapitaliste. Ker skuša prodati kolikor največ mogoče in sebi zagotoviti tržišče, nastane med kapitalisti samimi konkurenca. Veliki kapitalist prodaja ceneje kakor mali, ker ima več dohodkov, več dobička, „nadvrednosti“. Mali podjetnik ne more s cenami tako nizko, kakor veliki podjetniki. Mali kapitalist propade in veliki je zopet bogatejši. Ta mali kapitalist je obrtnik, kmet i. t. d., ki propade med maso proletariata. Kolikor bolj narašča kapital v rokah posameznika, toliko bolj se pomnožuje proletarijat. Istotako pa, kakor smo že omenili, skuša kapitalist zvišati proizvodno silo; on si nabavlja vedno najnovejše stroje, delavstva je vedno odveč in pohaja okrog, ker ne dobi dela, nastane proletarska rezervna armada, ki tlači mezde še nižje; splošna beda nastane.

Kapitalist pa izdeluje vedno več in ne izdeluje radi tega, ker se teh ali onih izdelkov toliko in toliko potrebuje, rabi, temveč zaradi svojega dobička. Čim več proda (zamenja), tem več ima dobička, tem večje je njegovo bogastvo. On išče vedno novih tržišč. Država mu pride na pomoč, gre s svojimi vojniki v daljne kraje, kjer še nimajo nikake industrije, ker ne poznajo tvornic. Vojaštvo in uradništvo pa pripravljata v teh krajih nova tržišča za kapitalista, oziroma za one izdelke, ki jih ne more prodati doma. Tako nastaja kolonialna (naselbinska) politika narodov, od-

nosno držav. Narodnostno stremljenje dandanes je torej le tekmo-
vanje med kapitalisti.

Ker se ogromne množine izdelanega blaga ne morejo razpečati,
nastanejo krize; beda raste in ljudstvo nima denarja, da bi kaj ku-
povalo. Tvorнице za krajši ali daljši čas ustavijo obrat in delavci se
odpuščajo ter pomnože „rezervno armado“, to je število delavcev, ki
bi radi delali, pa ne dobijo dela. — Denar in bogastvo se čimdalje
bolj združi v roke malega števila ogromno bogatih podjetnikov,
kapitalistov, in tako se čimdalje pomnožuje proletariat.

To mora privedi do poloma kapitalistiške družbe, in delavci
bodo na njenih razvalinah ustanovili novo družbo, v kateri bodo
proizvajalna sredstva last družbe; vsi bodo delali in vsi tudi
uživali svoje delo.

Delavec mora torej gojiti razredno zavest. Razločevati mora
le med zatiralci in zatiranci. Za modernega delavca danes ni
nič drugega! Gojiti narodno sovraštvo, se pravi biti slepo orodje v
rokah kapitalistov. Vera nima s tem nič opraviti in napenjanje du-
hovenstva zamazati razredno zavest delavcu, je le blagoslovljena
voda, s katero hladi pop aristokratovo jezo.

Priporitev politične moči je glavno stremljenje mednarod-
nega proletariata. Proletariat mora priti do zakonodajstva. Ono mora
počasí prevzeti vodstvo vse človeške družbe. Kapitalisti se bodo mo-
rali odreči svoji lasti na korist celoti. Zadrugištvo nastane v naj-
popolnejši obliki, ker ne bo več razlike med ljudmi, tudi politične
moči ne bo več, ker ne bo nobenega povoda za medsebojno naspro-
tovanje. Socialna revolucija bo zadnja revolucija. Novo razdobje za
človeštvo napoči.

S ponosom in s pravico se torej imenuje moderno delavsko
gibanje, sloneče na znanstvenih temeljih marksizma:

Mednarodna, revolucijska socialna demokracija!



◦ PREGLED ◦

Javno življenje. Socialistično gibanje. Avstrija. Občni zbor splošnega
rudarskega društva za avstrijske planinske dežele, ki se je vršil dne 28. in 29. ju-
nija v Ljubnu, je sklenil, da to društvo poneha in da prestopijo člani tega društva
s 1. oktobrom t. l. uniji rudarjev v Avstriji. Društvo šteje 1600 članov, ki bivajo

na Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, Gorenjeavstrijskem, Dolenjeavstrijskem, Primorskem in Salburškem, in ima 8000 K premoženja; bilo je 12 let staro.

Francija. Francoski delavski urad objavlja v svojem poročilu, da je leta 1902. pri raznih obratih ponesrečilo 223.286 oseb, od teh jih je 1445 umrlo. Največ nesreč je bilo v kovinski in strojni industriji, in sicer 44.644, potem v prevozni industriji 34.633 in v stavbinstvu 31.973.

Občinske volitve na Nemškem so prinesle socialistom zopet nove zmage. Zmagali so v Bitterfeldu, Rüppur, Bulach, Zell a. H., Heddesheim, Plankstadt, Mannheim, Rheinau i. t. d. Večinoma so zmagovali proti katoliškemu „centrumu“. Sploh opažamo, da se nemški socialni demokratje zelo pečajo z delom v občinah. To je tudi za naše kraje posnemanja vredno!

Danska socialna demokracija je imela od 7. do 9. maja svoj strankin zbor, 171 zastopnikov je zastopalo 21.700 članov, ki so zbrani v 108 društvih. Sklenilo se je, energično zahtevati splošno, enako in direktno volilno pravo v občino. Ustanovila se bo tudi popularna znanstvena revija. Zastopnikov šteje danska socialna demokracija v državnem zboru 17.

Na Francoskem je socialist de Presseusé s 26 socialisti in 29 socialističnimi radikali stavil v zbornici predlog na ločitev cerkve od države. Predlog ni dobil potrebne večine.

Socialistično časopisje. Hamburški socialno demokratični list „Hamburger Echo“ ima sedaj 30.000 naročnikov, med tem ko izhaja berlinski centralni organ nemških socialistov „Vorwärts“ v 150.000 izvodih.

Socialist — deželni odbornik. V elzaško-lotarinski deželni odbor je bil izvoljen sodrug Emanuel kot zastopnik občinskega sveta v Mühlhausenu.

Švicarski socialni demokratje so zmagali pri volitvah v občine in kantone in sicer: v St. Gallnu, Luzernu in v občine: Winterthur, Schaffhausen in La Chaux de Fonds.

Umrli je portugalski socialistični učenjak in pesnik Ernesto da Silva.

Ljubljanska okrajna bolniška blagajna je prešla v socialno demokratične roke. Zmagani so bili krščanski socialisti.

„Naprej!“ Idrijski socialni demokrati so izdali svoj lokalni list. Prva številka, ki je izšla 4. julija t. l., je napravila precej dober vtisk, vendar pa se mi zdi, da je list premalo popularen za široke mase ljudstva. As.

Rusko časopisje. Na Ruskem je l. 1902. izhajalo 872 časnikov, in sicer 131 v finskem in švedskem, 101 v poljskem, 56 v nemškem, 16 v letskem, 13 v estniškem, 7 v armenskem in 7 v francoskem jeziku. Dvojezičnih (ruskih in nemških) je bilo 5 časnikov. Na Finskem pride en časopis na 13.000 prebivalcev, na pokrajine ob Vzhodnem morju na 27.000, na Poljskem na 73.000, v evropski Rusiji na 115.000, v Sibiriji na 165.000 in v Centralni Aziji na 883.000. — Ta števila kaj jasno govore, da proti vzhodu izomika vedno bolj pojema.

Slovenska politika je žalostna do smrti. Sicer na Slovenskem politike v pravem pomenu besede sploh ni; tu je le malo smešenja, malo koristolovstva, malo razuma, veliko blatenja in še več hinavstva! Meščanska in klerikalno-agrarna politika vladajočih strank je doživela polom, seveda ni upanja, da se sedaj stvari spremenijo. Pred ljubljansko kazino je nekaj neznanih zlikovcev pobilo šipe in šovinistični krogi so bili seveda koj pri roki ter slučaj strahovito razkričali in izkoristili.

Avstro-ogrška politika. Khuen Hedervary, zloglasni satrap, je na Hrvaškem doigral. Njegovo vladanje je trajalo sicer 20 let, a vkljub temu je odšel v senci bajonetov in orožja iz Hrvaške. Hrvaško-slovenski protest ni bil zaman, a da je Hedervary tako naglo odšel, provzročile so predvsem notranje politične razmere. Agrarska obstrukcija v parlamentu na noben način ni pustila pasirati famozne brambne predloge. Ministrski predsednik Szell ni mogel ne naprej in ne nazaj, a njegova politična usoda se je odločila na Dunaju. Hrvaškega bana je bilo treba odstraniti z banskega stola in sicer po stari avstrijski navadi na ta način, da se zadovolji oba dela. Szell je padel in njegov naslednik v ministrskem predsedstvu Ogrške je postal — grof Khuen Hedervary. Hrvaškim banom pa je imenovan grof Pejačević. Hrvatje so prišli iz dežja pod kap. — Ogrji pa tudi. — Sedaj pa naj kdo reče, da dunajski politiki niso — genialni ljudje. Tudi kot ogrski ministrski predsednik je Hedervary doigral, kajti cesar je sprejel njegovo demisijo.

Francosko ministrstvo se že dolgo maje. Combes je je zavozil in to tajiti bilo bi nezmislno. Z ene strani si je Combes skušal ohraniti prijaznost socialistov, z druge pa klerikalcev. Njegovo nastopanje proti klerikalcem je bilo torej nedosledno. Položaj pa je zamešal tudi prejšnji ministrski predsednik Waldeck-Rousseau, ki je nastopil proti Combesovemu postopanju ter izjavil, da postopanje sedanjega francoskega ministrstva napram kongregacijam ni bilo pravilno. Combes se je res pokazal premalo odločnega in premalo taktnega. Res pa je, da je bil ravno Combes, ki je s socialističnimi glasovi zadal francoskemu klerikalizmu smrtni udarec.

Znana srbska krvava noč v Belemgradu ni provzročila v politiki evropskih držav nobenega nereda. Srbski častniki, ki so na drzen in grozovit način umorili kralja Aleksandra in njegovo ženo Drago, so ostali nekaznovani ter so bili celo povišani v svojih službah. Dasi je te umore provzročil militaristiški barbarizem, je vendar ta umor bil na — mestu. Saj je bilo za srbski narod sploh sramotno, da so imenovali svojega kralja slabotneža, izživelega strastneža in svojo kraljico, nekdanjo metreso višjih oficirjev! In vendar je ta katastrofa prišla prehitro in bogvé, če bi kdaj v Belemgradu še vladal kralj, ko bi se katastrofa pomaknila za nekaj let v bodočnost. Struja, ki je zahtevala republiko, je bila že sedaj precej močna in imela je svojega zaveznika celo v ministrstvu. En kralj je odšel, drugi je prišel, oba „po božji milosti“! Kraljevi tron v Belemgradu pa se maje in že danes je videti, da novi kralj Peter I. svoji rodovini ne bo zagotovil srbskega prestola. Srbija bo lahko prospevala le kot republika, in kdor tega ne vidi, je slep.

Strokovni pregled. Društva na Avstrijskem. Od 8. do 12. junija so zborovala na Dunaju avstrijska društva četrtič. Čeprav sta bili leti 1900. in 1901. za delavce neugodni in tudi leto 1902. ni prineslo spremembe, se je vendar število osrednjih društev od 32 pomnožilo na 47 in število članov od 119.050 na 135.178. In kar je bilo v teh letih najvažnejšega opazovati, je, da se v delavskih krogih bolj in bolj širi misel, spopolniti društva z ustanovitvijo podpornih blagajn. Vedno bolj se umika mnenje, da morajo delavska društva biti samo bojna društva, v ozadje. In tako je prav. Le, če je društvo organiziranemu delavcu v resnici to, kar mu mora biti, namreč oporišče v življenjskih potrebah, se bo on društva trdno oklenil in mu bo zvest član. Zato na tej poti neprestano naprej! Dosedaj je 58 društev uvedlo potno podporo, 68 brezposelno podporo, 29 bolniško podporo, 8 podporo za onemogle,

3 podporo za vdove in sirote, 22 društev izplačuje pogrebno in 18 preselnino. — 79 društev, 39 splošnih društev in 79 delavskih izobraževalnih društev je imelo dohodkov 2.617.184 K, stroškov 2.392.797 K. Potrošilo se je za potno podporo 151.219 K, za brezposelno podporo 360.289 K, za bolniško podporo in za one-mogle 485.764 K in slučajne podpore 65.514 K. Koncem leta 1902. je znašala imovina vseh društev 3.411.582 K (tiskarskih društev 2.078.956 K). Svojim društvom so prispevali na leto: tiskarji 93 K 21 h, klobučarji 69 K 34 h; člani drugih društev 20 K 80 h, 15 K 60 h, 14 K 48 h in še manj. — Strokovnih listov je: 33 nemških, 19 čeških, 2 poljska in 1 italijanski, ki se tiskajo v 142.945 izvodih. — Štrajkov je bilo 249 in udeležnikov 36.600. — Strokovna komisija je imela leta 1902. 35.430 K dohodkov in 35.007 K stroškov. V poročilu strokovne komisije iščemo zaman kak napredek v socialnopolitičnem zakonodajstvu!

Gibanje med vajenci. Društvo dunajskih vajencev, ki izdaje mesečnik „Der jugendliche Arbeiter“, je izdalo posebno majsko številko, katera se odlikuje po bogati vsebini in res dobrih doneskih, kajti uredništvo sloni na principu, da je za mladino najboljše komaj dovelj dobro. Za majevo številko so prispevali s članki med drugimi tudi Karel Kautsky, Julij Grünwald, Karel Höger, Viktor Stein i. dr. Krasen je uvodni članek in imenitno pismo Kautskega dunajski mladini. List urejuje Hans Kulhanek in ga razdeljuje v sledeče rubrike: uvodni članek, podlistek, gibanje vajencev, obramba vajencev, zakon, socializem, svetovna zgodovina, naravoslovje, nauk o zdravju, biografije, pesmi, drobiž, notice, iz društev, odgovori in društva vajencev. Iz tega je razvideti, da je list res v spretnih rokah in zato ga najtopleje priporočamo in želimo, da se razširi tudi med našimi vajenci, kateri so večši nemščini.

Osrednje društvo vajencev ima svoj sedež na Dunaju v osmem okraju, Lerchengasse 13, po vseh večjih dunajskih okrajih pa svoje podružnice, kjer se vrše vsak teden sestanki, seje in predavanja. Toda društvo ni omejilo svoje delavnosti samo na Dunaj, temveč si prizadeva razširiti isto po celi Avstriji. V kratkem izdaj uredništvo goraj omenjenega lista knjižico „Die Lehrlingsfrage“, ki jo je spisal Julij Deutsch.

I. V.

Šesti zvezni shod lesnih delavcev je bil na Dunaju o Binkoštih. Navzočih je bilo 76 delegatov iz 28 krajev (1 iz Ljubljane). Zastopana je bila tudi Nemčija, Ogrska in Hrvaška ter strokovna komisija. V govoru se je naglašalo dobro stanje organizacije lesnih delavcev na Nemškem. Ta zveza šteje 70.000 članov, ima 38 uradnikov in je za štrajke izdala 224.000 Mk. — Shod je uvidel, da je potrebno uvesti podporne sklade. Razdelil je prispevek v razrede: v prvi razred plačujejo moški 24 h, ženske 12 h na teden, v drugi razred 36 in 20 h. Člani v prvem razredu dobivajo potno in brezposelno podporo in preselnino, člani v drugem razredu tudi bolniško podporo: moški 90 h, ženske 40 h na dan; svojci dobe po smrti člana drugega razreda 40 in 30 K pogrebne. Pravico do teh podpor imajo člani, ki so že eno leto društveniki. Člani pa, ki pristopijo društvu do 31. decembra 1903. pa že, kadar so plačali 26 prispevkov. Potna podpora se je na novo uravnala. Člani dobe na leto 30 K, doslej so dobivali 24 K. Kdor je 6 mesecev član, dobi pri vsaki plačilnici 60 h, kdor je eno leto član, za vsak kilometer 2 h. Shod je ukrenil potrebno glede prenočišč, o stroških zveznih poslancev, o strokovnem listu.

Nemčija. Ob Velikinoči je zborovala v Kolinu nemško-narodna zveza trgovskih pomočnikov. Zveza šteje 46.112 članov v 23 okrajih. Časopisov štejejo: glavno

glasilo, ki izhaja na 14 dni, in 20 mesečnih listov okrajnih zvez. Zveza posreduje delo, podeljuje pravovarstvo, podaja pojasnila in zavaruje člane proti brezposelnosti. V poslovni dobi je zveza izplačala brezposelnim 48.314 Mk (= 56.976 K). Daje tudi članom posojila. — Na Lipskem se je meseca aprila osnovala naprava pod naslovom: „Društvo za zavarovanje v brezposelnosti“. Društvo vzprejema člane, ki plačujejo vsaj 500 Mk (= 600 K), to so ustanovniki, ali na leto vsaj 5 Mk (= 6 K), to so podporniki, in prave člane, ki plačujejo višje in nižje tedenske doneske in so v določenem času opravičeni zahtevati brezposelno podporo. Ustanovniki so novemu društvu darovali okoli 100.000 Mk (= 120.000 K). To je prvo tako društvo. In radovedni smo, kako se bo obneslo. Zanimivo pri tem društvu je, da ga meščanstvo gmotno podpira. Hoče pokazati, da je pripravljeno pomagati onim delavcem, ki niso zakrivili svojo brezposelnost, in jim pomagati v največji bedi. —

Belgija. Dne 2. junija so se sešli v ljudski hiši v Bruselju poslanci premogarjev kontinenta. Navzočih je bilo 76 poslancev, ki so zastopali skupaj 1.271.500 premogarjev, in sicer 539.000 angleških, 280.000 nemških, 162.000 francoskih, 160.000 avstrijskih in 130.000 belgijskih. Premogarji Združenih držav niso bili zastopani, ker jim to ne pripuščajo pravila, katera se pa bodo izpremenila. Razpravljalo se je o zakonitem osemurnem delavnem času in glasovali so zanj razen treh, vsi poslanci, potem o najmanjši dopustni plači (Minimallohn), o delavski politiki, o podporah za starost. Vzprejele so se resolucije: Kongres zahteva, da se vsi premogokopi poddržavijo; tajniki državnih (nacionalnih) zvez morajo redno poročati mednarodnemu tajniku o razmerah glede proizvodnje, plače in cene potrebščin. Govorilo se je tudi o splošnih štrajkih.

Železničarsko društvo Združenih držav severne Amerike šteje 150.000 članov, in sicer: 25.280 izprevodnikov, 35.000 strojevodij, 36.000 kurjačev, 45.000 zaviračev, 5000 čuvajev.

V Dublinu so se 7. julija posvetovali deželni tajniki. Zastopani so bili: Nemčija, Avstrija (A. Hueber), Italija, Danska, Holandska, Francija, Norveška in Angleška. Pripoznalo se je, da je tesnejša združitev deželnih tajništev nujno potrebna. Deželna tajništva imajo vsako leto enkrat poročati mednarodnemu tajništvu o delavskem gibanju i. dr. v svoji deželi. Določilo se je, da imajo deželna tajništva imenovati mednarodnega tajnika, kateremu je skrb za zvezo med deželnimi tajništv. Deželna tajništva imajo tudi temu tajniku naznaniti, ako bi pri večjih štrajkih potrebovali podporo od delavcev drugih dežel. Take prošnje ima mednarodni tajnik poslati deželnim tajnikom kakor tudi vsako leto obširno poročilo o delavskem gibanju v francoščini, angleščini in nemščini. Sklenilo se je, da se ima o večjih štrajkih poročati vsak teden — s tem se hoče zabraniti, da bi lažnjiva poročila meščanskih dnevnikov ne napravljala nobene zmede več — in da se ima uvesti prispevek za mednarodno tajništvo. Dela mednarodnega tajnika opravlja sodr. Legien v Berlinu, in naslednji kongres deželnih tajnikov bo leta 1905. na Holandskem.

Iz vzorno in skrbno sestavljenega poročila zveze tiskarskih društev v Avstriji posnamemo nastopne poučne podatke: Zveza je štela 15 društev in 10.412 članov. Ker ima Avstrija 11.469 tiskarskih pomočnikov, je 90,78% združenih v strokovni organizaciji. Dohodkov je imelo 15 zvezinih društev 941.111 K. Izdalo se je za podpore 635.298 K, za izobraževalne namene 46.242 K, za upravo 72.649 K, za organizacijske namene 33.985 K, skupaj 875.375 K. Društva imajo skupaj imetja

1.509.108 K. — Podpiralo se je 3692 bolnih članov z 258.549 K, brezposelnih 1588 s 137.758 K, potujočih 1736 z 61.013 K; preselnino je dobilo 60 članov 2840 K; onemoglih članov je bilo 198 in dobili so 99.908 K. Pogrebne se je izplačalo 35.357 K za 141 članov, 367 sirot je dobilo 25.133 K. — Teh 15 društev je imelo za svojega obstoja **12.531.133 K** dohodkov in **11.022.025 K** stroškov. Z zvezo stoji 19 tiskarskih zvez v Evropi v medsebojni zvezi.

Med knjigami in revijami.

„**Studentské Směry**“, ugleden češki dijaški list, ki šteje med svoje sotrudnike tudi češke profesorje, je priobčil pred kratkim članek o slovenski mlajši generaciji. Člankar omenja veselo življenje slovenskega dijaškega društva „Ilirija“ v Pragi, ob katero se malo zadeva valovanje resnega češkega sveta. Organizacija na zunaj, notranja organizacija slaba. Odobrava korak dunajske „Slovenije“, ki je našla sama sebe in se otrsela pravovernega liberalizma. Tudi v Graecu moremo opaziti, da se liberalna pravovernost umika naprednejšemu in samostojnejšemu mišljenju. Potem pa člankar nadaljuje: „Omenjati moram še drugo strujo v mladi slovenski generaciji, od katere moremo upati, da nekoliko očisti megleno ozračje slovenskega duševnega življenja. To je socialistična mladina, ki si je v zvezi z nekaterimi mlajšimi naprednimi življi ustanovila socialno revijo „**Naši Zapiski**“. Sicer je to skromen začetek, vendar pa prvi korak k boljšemu in krepkejšemu duševnemu življenju.“

Dr. L.

„**Latarnia**“, socialistične poslanice za delavsko ljudstvo, organ poljske socialnodemokratske stranke izhaja začetkom vsakega meseca v obliki knjižice v 36^o in prinaša članke politične, vse družabne, ekonomske, historične, prirodoslovne i. t. d. vsebine. Številka po 6 h. Naslov: Administracya miesięcznika „**Latarnia**“, Kraków, ul. Bracka 1. 15. Doslej so bili za 1. 1902. izdani sledeči sešitki: 1.) Marya Konopnicka, poetka proletaryatu. 2.) Kto z czego żyje? Napisal Jan Młot. 3.) Pijaństwo nasz wróg (morivec). Za 1. 1903. pa: 1.) Z robotników słynni (slavni) wynalazcy (izumitelji). Napisal E. Libański. 2., Szwajcarya. Napisal Wojciech Świątowiec. 3.) Demokracja w Polsce. Napisal Bolesław Limanowski. Poslednji zvezek je pravzaprav le skrajšanje večjega dela tega znamenitega poljskega socialističnega pisatelja. Ista „**Latarnia**“ je letos izdala tudi krasen album *Wojna*. Cykl obrazów (slik) Artura Grottgera. Slik je 10 s primernim jednatim besedilom in kratkim življenjepisom Grottgerja ter njegovim portretom. Cena 10 h. Kaj takega bi učinkovalo i v slovenskih razmerah, katere se še tako navdušujejo za plemeniti militarizem, kakor tiste, v katerih kraljujejo in carujejo poljski žlahčiči.

Poljak D.

Prejeli smo W. Lutosławski, Wykłady Jagiellońskie. Tom. drugi: *Przedmowy Platona*. Wydanie ludowe. Kraków 1902. Cena 1 K 50 h. O ti veleznimljivi, 255 strani obsegajoči knjižici, kakor tudi o prvem zvezku, ki je izšel pred par leti, in sploh o W. Lutosławskem bomo še poročali v 2. letniku „**Naših Zapiskov**“. Temu zvezku je dodana še posebej paginirana (1—48 str.) razprava „o wychowaniu (vzgoji) narodowem“, iz katere morda še kaj priobčimo.

Od istega pisatelja smo prejeli knjigo (341 strani) „Wstęp do filozofji“, ki je izšla l. 1900 v Krakovu. Ta knjiga je izrečno namenjena za filaretske krožke in za ubožne učence avtorjeve, ki si ne morejo nabaviti knjigarniške izdaje te knjige in ki se brezpogojno zavežejo ne prodajati in prepuščati v knjigarsko cirkulacijo eksemplarjev, zanje označenih s številom. Tudi o tej knjigi še izpregovorimo.

Poljak D.

Češki politični časopis „Osvěta Lidu“ prinaša zanimivo podrobnost iz Riegrovega življenja. Nekdo je opazil na njegovi pisalni mizi kamen. „To je spomin“, mu je pojasnjeval Rieger, „ki so mi ga vrgli iz ulice skozi okno dijaki zato, ker sem jim pridobil češko vseučilišče. Ta spomin zapustim svojemu sinu!“

Dr. L.



J. Š.:

O starem in novem svetovnem nazoru.

Vsaka dobra stvar na svetu potrebuje časa, tako tudi razvoj novih ved. Klerikalizem — ne le rimski, temveč klerikalizem sploh — je bil že od nekdaj največji nasprotnik naravoslovja — geologije, medicine, zvezdoznanstva, fizike, kemije i. t. d. — in eksaktne vede sploh. V preganjanju resnice pa si je Rim prizadel največ. Veliki zvezdoznanec Galilei je moral pred rimsko gospodo priseči, češ, da se zemlja ne suče, in vendar je bil v svoji notranjosti trdno prepričan, da teka zemlja okolo solnea in ne solnce okolo zemlje, kakor je učil stari krščanski nazor.

Giordano Bruno je ta nauk še bolj razvil, nauk, ki ga danes pripoznava tudi rimski klerikalizem. Rimska cerkev je bila, ki je v Rimu pred papežovo palačo sežgala Bruna kot „krivoverca“, zakaj cerkev se je držala starega nauka, da se zemlja ne suče.

Kaj nas uči n. pr. zvezdoznanstvo? Uči nas, da je naša zemlja okrogla, da se suče okoli svoje osi in teka okrog solnea. To vse so stvari, ki se jih sedaj uče učenci ljudske šole! Vesoljna katoliška cerkev pa je učila, da je zemlja ploščata in da se solnce suče okoli zemlje. Verski nazor je bil v popolnem nasprotju z vedo, in klerikalizem je bil, ki se je bojeval zoper znanost z mečem in ognjem! Ako bi bilo katoliški cerkvi za resnico in ne le za njeno nadvlado, bi ne bila preganjala ljudi, ki so z daljnogledi in drugimi pripomočki raziskavali vsemirje, marveč bi se bila sama poprej prepričala o resnici, preden

se je uprla novemu svetovnemu nazoru. Zvezdoznanstvo je izračunalo, kako se giblje sonce, mesec in neštevilno drugih za človeka pomembnih planetov. Te neštevilne male zvezdice so v resnici veliki svetovi, ki krožijo po vsemirju po točno določenih potih.

Mnogo predaleč bi zašli, če bi hoteli obširneje razpravljati o zvezdoznanstvu, omeniti pa moramo vendar, da te nebesne lučice, imenovane zvezde, v resnici niso zvezde in tudi niso na nebo pripete — kakor je svoje dni učila katoliška cerkev — marveč se prav takó prosto sučejo po vsemirju kakor naša zemlja.

Naša zemlja je res okrogla, o tem se je prvi prepričal španski kapitan Magelhaens, ki je zemljo prepotoval. Naša zemlja pa tudi ni bila taka, kakršna je danes; ona se je razvijala iz plina v tekočino in goreči planet liki sonce, a je dandanes že preživeli planet. Kakor ima vsaka stvarca, vsako bitje svoj početek, življenje, smrt ali konec bitja, tako je tudi s planeti; tudi ti se porajajo, tudi ti žive in izumirajo. Razlika med posameznimi dobami poroda, življenja in smrti pa je obsežna v velikosti in različnosti sestave in drugih okolnosti teles. Mušica živi le par minut, človek doživi 70 in več let in planeti milijarde let. Iz tega razlaganja vede o postanku svetov, pa je padla svetopisemska pravljica, češ, svet je bil ustvarjen v šestih dneh. Trebalo je milijone let, da je naša zemlja zadobila trdo skorjo, da se je pričela na njej današnja prekrasna flora in favna. Po Svetem pismu naj bi bila zemlja stara kakih 4000 do 5000 let. Eksaktna veda je ta stari nazor zavrgla kakor marsikaj v praznoverstvu, čarovništvo, čudeže i. t. d. Svet ni omejen prostor, temveč je neskončen v velikem in malem. Na tisoče je solnc, na milijone zvezd in drugih planetov. V tem velikanskem prostoru so osolnčja, eno, okrog katerega se vrtita dve solnei sparoma. Imamo v vsemirju zemlje, ki imajo dva solnčna vzhoda. Drugo osolnčje je s štirimi solnei, a vsakatero ima drugo barvo. Po zahodu rdečega solnca izide blede, potem ono s smaragdno barvo in zatem pride solnce barve kakor safir. Ta neizmerni univerzum je poln življenja in gibanja. Tu propad življenja, tam porod. Ustvarjenje je večno in se nikdar ne neha! Nižje oblike prehajajo v višje in popolnejše. Jezera izginjajo in nastajajo drugod. Večen je razvoj in večen napredek in ni sile, ki bi ga ustavila. Tudi človek ni bil koj izpočetka tak kot je danes. Kakšen je bil tisti človek, ki ga je Sveto pismo krstilo za Adama? Divjaki na otoku Borneo, južnomorski otočani — tu imate tiste Adame; nagi so, na pol živalski, in pojedjo — tudi svojega bližnjega. In vendar so te neljube temne stvarce napredovale od svojih nek-

danjih pradedov. Celo v tej priprosti manifestaciji civilizacije je potreboval divjak milijone let, da je postal tak, kakor je dandanes. Napredek je premogočen, da bi ga bilo možno utajiti. Sveto pismo, koran i. t. d. so le proizvodi svojega časa, že davno umrlih in zastarelih vtiskov, starih kulturnih razmer. Stanovitna in zvesta je samo narava! Božanstvo je nastalo iz nevednosti, s tolmačenjem prirode in njenih pojavov. Danes nam daljnogled (teleskop, kakršnega se poslužujejo zvezdoznanci) odkriva nebo, resnični svet, istinito stališče človekovo in zemlje v naravi. Veda je potisnila človeku scalpel v roke in razkropila organizem človekov, ki obstoji iz bilionov celic in tisoč delov, kateri skupno predstavljajo podobo harmonije. Mikroskop nas povede v svet poln umetniške lepote. V prahu ti razkrije mikroskop največje čudo vse ustvarjajoče narave.

Nasprotno pa uči verski nazor stvari, ki se ne dado dokazati, stvari, ki jih je treba le verovati in ki so v diametralnem nasprotstvu z dokazano vedo. Veda je izpodbila verski nazor, uničila pekel in nebesa v glavah mislečih ljudi, privedla človeštvo k studencu spoznanja. Verski fanatizem je identičen z nevednostjo, in kdor danes veruje v vedo in njen razvoj, ta ne more verovati starim verskim naziranjem, verskim dogmam, temveč vzprejeti le to, kar je dokazano in iz česar nastaja novi svetovni nazor.

Listnica upravnštva.

Za tiskovni sklad „Naših zapiskov“ so darovali: A. P. in I. K. 25 K; tiskarji v Ljubljani za prvi majnik 30 K. — Hvala!

V založbi „Naših zapiskov“ se doslej dobivata: 1. zvezek Ljudske knjižnice: Machar: „**Magdalena**“, roman v verzih. Cena 2 K, po pošti 2 K 20 h. — 2. zvezek Ljudske knjižnice: Abditus: „**Občinski socializem**“. Cena 70 h, po pošti 80 h.

Dobi se še tudi nekaj celih letnikov „Naših zapiskov“.